

Valkoisuusnormi, rodullistamisen kritiikki ja sukupuoli

Suvi Keskinen, Lena Näre ja Salla Tuori

Lyhyen ajan sisällä Norjassa, Suomessa ja Tanskassa on siirrytty kohti oikeistolaisempaa ja maahanmuuttoon negatiivisemmin suhtautuvaa linjausta, minkä seurauksena uusnationalistiset ja oikeistopopulistiset puolueet muotoilevat aiempaa vahvemmin kansallista politiikkaa. Pohjoismainen malli, joka on pitkään tunnettu tasa-arvon, universalismin ja naisystävällisen hyvinvointivaltion tapaisista tavoitteista, näyttää nykypäivänä enemmänkin esimerkkiä ulossulkevasta nationalismista ja pyrkimyksistä rajata hyvinvointi ”omiksi” mielletyille ryhmille. Vaikka vastaavanlaisia kehityskulkuja esiintyy muuallakin Euroopassa, niiden voimakkuus ja oletukset kansallisesta homogeenisuudesta näyttävät korostuvan Pohjoismaissa.

Tämän teemanumeron lähtökohtana on havainto siitä, että arkielämämme ja sitä määrittävien kulttuuristen ja yhteiskunnallisten prosessien ymmärtäminen vaatii aiempaa monipuolisempaa ja paikantunutta analyysia rodullistamisen, kansakunnan ja sukupuolen kytköksistä. Suomalaisessa sukupuolentutkimuksessa on jälkikoloniaalin feminismin ja rodullistettujen valtasuhteiden tutkimisella jo muutaman vuosikymmenen historia ja esimerkiksi Gayatri Spivakin, bell hooksin ja Chandra Talpade Mohantyn tekstit kuuluvat oppiaineen teoreettiseen kaanoniin. Suuri osa suomalaisesta tutkimuksesta on käsitellyt rodullistettuja valtasuhteita ja jälkikoloniaalia tilannetta muiden maiden tai maanosien kontekstissa tai analysoinut erilaisia kulttuurituotteita (kirjallisuutta, elokuvia jne.) (esim. Airaksinen & Ripatti 1999; Valovirta 2010; Rantonen 2011; Kähkönen 2012). Myös intersektionaalisuuden käsite, jonka historia kytkeytyy yhdysvaltalaisen ja brittiläisen mustan feminismin kehittymiseen, on meillä usein päättynyt viittaamaan joko yleiseen erilaisten erojen risteämiseen tai innoittamaan tutkimuksia, joiden päähuomio on sukupuolen ja luokan välisissä suhteissa (esim. Tolonen 2008).

Suomalaisen sukupuolentutkimuksen piirissä on siten jo jonkin aikaa analysoitu rodullistamisen prosesseja kulttuurisissa representaatioissa ja narratiiveissa sekä purettu kolonialistisia valtasuhteita kehitystutkimuksen kentällä. Edelleen on paljon tehtävää sen selvittämisessä, miten rodullistavat ja sukupuolittavat prosessit, merkitykset ja rakenteet halkovat yhteiskuntaamme ja millaisia kytköksiä näillä on yllirajaisiin ja globaaleihin prosesseihin. Tämän teemanumeron tavoitteena on inspiroida ja vahvistaa tällaista tutkimusnäkökulmaa sukupuolentutkimuksessa.

Rodullistaminen on ollut keskeinen käsite myös sosiologisessa ja antropologisessa rasismin tutkimuksen traditiossa (esim. Puuronen 2001, 2011; Rastas 2007; Souto 2011). Tämä tutkimus on tuonut tietoa rasismin historiallisista juurista ja rodullistettujen rajanvetojen seurauksista erityisesti lasten ja nuorten elämässä. Sukupuolta on kuitenkin usein tarkasteltu erillisenä ulottuvuutena, joka aktualisoituu tiettyjen kysymysten kuten seksuaalisuuden yhteydessä. Tässä traditiossa ei aina ole selkeästi eksplikoitu sukupuolen merkitystä analyysin kannalta, eikä rodullistamisen yhteyttä sukupuolen tai seksuaalisuuden perusteella rakentuviin erontekoihin ole pohdittu teoreettisesti.

Edellisten rinnalla on kehittynyt pohjoismainen jälkikolonialismia, feminismiä ja kriittistä ”rodun” tutkimusta yhdistävä traditio (esim. de los Reyes yms. 2002; de los Reyes & Mulinari 2005; Keskinen yms. 2009; Loftsdóttir & Jensen 2012; Andreassen & Ahmed-Andresen 2014; Garner 2014). Representaatioiden, narratiivien ja diskurssien tutkimuksen lisäksi on analysoitu historiaa,

arkielämää, hyvinvointivaltiota, taloutta ja politiikkaa. Tutkijat ovat etsineet ratkaisuja siihen, miten pääosin angloamerikkalaisessa tutkimuksessa kehiteltyjä rodullistamisen ja jälkikolonialismin teorioita voidaan muokata ja sovittaa toisenlaisiin yhteiskunnallisiin konteksteihin. Suomalaisessa tutkimuksessa on hyödynnetty sekä angloamerikkalaista että pohjoismaista traditiota, mutta myös pyritty kyseenalaistamaan tiedontuottamisen eurosentrisyyttä ja korostettu Pohjoismaita osana globaaleja valtasuhteita (esim. Tuori 2007, 2009, 2011; Honkasalo 2011; Keskinen 2011, 2012, 2013, 2014; Leinonen 2012; Näre 2012; Näre & Nordberg 2015).

Mihin rodullistamisen käsitettä sitten tarvitaan? Kuten tämän teemanumeron artikkelit osoittavat, kansallisten identiteettien ja kansallisen kuulumisen määrittelyt sulkevat usein pois joitain maassa asuvia ryhmiä ja yksilöitä rodullistetuin ja etnistetyin perustein. Ajatus suomalaisuudesta kytkeytyy olennaisesti eurooppalaisuuteen ja valkoiseen länsimaalaisuuteen (esim. Keskinen 2013, 2014). Valkoinen länsimaalaisuus toimii sekä tavoiteltuna samaistumisen kohteena kansakunnan sisällä että normatiivisena vaatimuksena, joka suunnataan kansakunnan jäseniksi pyrkiville. Sen joka haluaa tulla osaksi kuviteltua suomalaisuutta, tulee omaksua esimerkiksi tietynlainen käsitys sukupuolten välisistä suhteista, tasa-arvosta ja seksuaalisesta vapaudesta (esim. Tuori 2009; Keskinen 2012; Järviö tässä numerossa) – eikä sekään välttämättä riitä, sillä ihonväriin tai lähtömaahan liitetyt rodullistavat oletukset voivat silti asettaa hänet toisen asemaan. Valkoisuusnormi suojaa niitä (meitä), jotka kuuluvat sen piiriin ja voivat elää arkeansa joutumatta jatkuvasti kyseenalaistetuksi ja selittämään elämäntapojaan ja valintojaan. Siten rodullistetut valtasuhteet voivat yhdestä suunnasta katsoen jäädä näkymättömiksi, vaikka normista poikkeavat huomaavat päivittäin niiden läsnäolon. Toiseksi asetetut subjektit eivät kuitenkaan välttämättä hyväksy itseensä kohdistuvia määrittelyjä tai asetu heille varatuille paikoille valtasuhteiden määrittämässä järjestyksessä, vaan kyseenalaistavat, purkavat ja muotoilevat uusiksi kuvauksia itsestään ja samalla myös laajemmin yhteiskunnallisia käytäntöjä (Seikkula tässä numerossa).

Rodullistamisen käsite tuo mukanaan ihonväriin ja muihin ulkoisiin tuntomerkkeihin liittyvän luokittelun historialliset ulottuvuudet, ennen kaikkea kolonialismin ja tieteellisen rasmin (ks. myös Rajas tässä numerossa). Myös Pohjoismaiden historia, Suomi mukaan lukien, on monin säikein punoutunut osaksi kolonialismin valtarakenteita ja representaatioita, joiden kautta Eurooppa näyttäytyi sivistyksen kehtona ja esimerkkinä muille, kehityksen varhaisemmassa vaiheessa oleviksi oletetuille maille ja maanosille (esim. Rastas 2007; Keskinen yms. 2009; Loftsdóttir & Jensen 2012). Suomalaisten kuuluminen valkoisten eurooppalaisten joukkoon rotuluokitteluissa ei ollut historiallisesti selvää (Leinonen 2012). Oman aseman määrittely suhteessa rodullistettuihin järjestyksiin ja Euroopan ulkopuolisista maista lähtöisin oleviin ihmisryhmiin onkin ollut merkittävä osa suomalaisuuden määrittelyä (Urponen 2010; Huhta tässä teemanumerossa). Nämä määrittelyt ovat paitsi rodullistettuja myös sukupuolitettuja ja seksualisoituja.

Olisiko parempi päästä irti näistä luokitteluista ja historiallisista epäoikeudenmukaisuuksista sen sijaan että jälleen kerran nostetaan hierarkisoivat luokittelut ja käytännöt keskiöön? Päätyykö kriittinen analyysi tahtomattaan toistamaan tai jopa vahvistamaan kategorisointeja ja hierarkioita? Tutkijoiden on syytä pohtia näitä kysymyksiä teoreettista lähestymistapaansa ja analyysiään muotoillessaan. Nähdäksemme rodullistettuja valtasuhteita arkisessa kanssakäymisessä, julkisessa puheessa ja yhteiskunnallisissa käytännöissä ei kuitenkaan voida purkaa, mikäli edellä kuvattua historiaa ei tuoda osaksi ymmärrystämme tämän päivän Suomesta ja sen yllirajaisista suhteista.

Vasta kriittinen analyysi Suomen ja muiden Pohjoismaiden osuudesta rodullistamisen historiassa ja nykypäivän kansallista identiteettiä luonnehtivasta valkoisesta länsimaalaisuudesta mahdollistaa tuon normin murtamisen ja avautumisen rodullistetuiksi toisiksi asetettujen kertomuksille, todellisuuskuville ja kritiikille.

Tutkimuksellinen valinta on, kiinnitämmekö huomiomme valtasuhteiden pysyvyyteen vai nostammeko esiin normin murtumia ja rodullistetuista ja sukupuolitetuista järjestyksistä käytäviä kamppailuja. Rodullistaminen käsitteenä viittaa juuri erontekojen prosessiluonteisuuteen, ja sillä on usein korvattu essentialistisen historian omaavaa ”rodun” käsitettä (Murji & Solomos 2005). Rodullistamisen näkeminen prosesseina, käytäntöinä ja merkityksenantojen muuttuvina muotoina tarjoaa mahdollisuuden analysoida sekä erontekoja ja hierarkisointeja että niitä kyseenalaistavia, muuntelevia ja ylittäviä tilanteita.

Suomalaisessa sukupuolentutkimuksessa rodullisuudesta, etnisyydestä ja niihin liittyvistä eroista ovat pitkään kirjoittaneet valkoiseen suomalaisuuteen paikantuneet tutkijat. Näin on tässäkin teemanumerossa. Tilanne on kuitenkin muuttumassa ja sukupuolentutkimuksessa alkaa vähitellen näkyä muualta muuttaneiden tutkijoiden työ (esim. Davydova 2007; Liu 2015). Vinoumaan johtavia akateemisia valtarakenteita ja käytäntöjä ei silti ole nostettu kriittisen tarkastelun kohteeksi. Meiltä puuttuu myös keskustelu sukupuolentutkimuksen peruskäsitteiden – esimerkiksi sukupuolen – koloniaalisuudesta (esim. Oyewumi 1997; Arnfred 2002).

Kaksi tämän numeron artikkeleista tarkastelee kansalaisaktivismia. *Nina Järviö* analysoi homonationalismin käsitteen avulla kahden turvapaikanhakijan tueksi järjestettyjä kampanjoita ja julkilausumia. Hän analysoi millaiseksi homoseksuaalisuus näissä kampanjoissa rakentuu ja miten rodullistamisen mekanismit toimivat näissä tuenilmaisuissa. *Minna Seikkulan* artikkeli käsittelee rasismista vastustamista blogiteksteissä, joissa haastetaan valkoisuuden normia ja sen ulossulkevia käytäntöjä. Tiedon poliittisuus ja paikantuneisuus ovat artikkelissa keskeisiä. Kahdessa muussa artikkelissa painottuu historiallinen näkökulma. *Alexi Huhta* analysoi suomalaissiirtolaisten käymää keskustelua rodullistetuista ja sukupuolitetuista eroista 1930-luvun Yhdysvalloissa. Hän korostaa keskustelujen ja arkisen kansakäymisen moniäänisyyttä. *Jarmila Rajas* analysoi maahanmuuttajanaisia koskevan kotouttamispolitiikan logiikkaa ja diskursseja, joissa rakennetaan äitkansalaisen ihannetta. Rajas tarkastelee kotouttamispolitiikan historiallista jatkumoa rotuhygienisistä diskursseista ja sosiaalidarvinistisesta kelpoisuuden käsitteestä käsin.

Uusnationalismin ja oikeistopopulismin nousu Pohjoismaissa onkin nähtävä osana laajempaa historiallista jatkumoa, jossa kansakunnan ja länsimaalaisen valkoisuuden kytkös on syntynyt. Eivät ainoastaan oikeistopopulistit jaottele kansalaisia ”meihin” ja ”muihin”, vaan nojaavat tässä laajempiin kulttuurisiin erotteluihin ja yhteiskunnallisiin käytäntöihin. Näiden prosessien sukupuolitettujen ja seksuaalisoitujen ulottuvuuksien analyysi on erityisesti sukupuolentutkijoiden tehtävä.

Kirjallisuus

Airaksinen, Jaana & Ripatti, Tuula (toim.) (1999) *Rotunaisia ja feminismejä*. Tampere: Vastapaino.

- Andreassen, Rikke & Ahmed Andresen, Uzma (2014) I Can Never Be Normal. A Conversation about Race, Daily Life Practices, Food and Power. *European Journal of Women's Studies* 21: 1, 25-42.
- Arnfred, Signe (2002) Simone de Beauvoir in Africa: "Woman – the second sex?" Issues of African Feminist Thought. *Jenda* 2:1, <http://www.africaknowledgeproject.org/index.php/jenda/issue/view/7>.
- Davydova, Olga (2007) Suomalaisena, venäläisenä ja kolmantena. Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja n:o 57. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- de los Reyes, Paulina, Molina, Irene & Mulinari, Diana (toim.) (2002) *Maktens (o)lika förklådnader*. Stockholm: Atlas.
- de los Reyes, Paulina & Mulinari, Diana (2005) *Intersektionalitet*. Malmö: Liber.
- Garner, Steve (2014) Injured Nations, Racialising States and Repressed Histories. Making Whiteness Visible in the Nordic Countries. *Social Identities. Journal for the Study of Race, Nation and Culture* 20: 6, 407-422.
- Honkasalo, Veronika (2011) *Tyttöjen kesken*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Keskinen, Suvi (2011) Borders of the Finnish Nation. Media, Politics and Rape by 'Foreign' Perpetrators. Teoksessa Eide, Elisabeth & Nikunen, Kaarina (toim.) *Media in Motion*. Farnham: Ashgate, 107-124.
- Keskinen, Suvi (2012) Limits to Speech? The Racialised Politics of Gendered Violence in Denmark and Finland. *Journal of Intercultural Studies* 33: 3, 261-274.
- Keskinen, Suvi (2013) Antifeminism and White Identity Politics. Political Antagonisms in Right-wing Populist and Anti-immigration Rhetoric in Finland. *Nordic Journal of Migration Research* 3: 4, 225-232.
- Keskinen, Suvi (2014) Re-constructing the Peaceful Nation. Negotiating Meanings of Whiteness, Immigration and Islam after a Shopping Mall Shooting. *Social Identities. Journal for the Study of Race, Nation and Culture* 20: 6, 471-485.
- Keskinen, Suvi, Tuori, Salla, Irni, Sari & Mulinari, Diana (toim.) (2009) *Complying with Colonialism. Gender, Race and Ethnicity in the Nordic Region*. Farnham: Ashgate.
- Kähkönen, Lotta (2012) *Disturbing Whiteness: The Complexity of White Female Identity in Selected Works by Joyce Carol Oates*. Annales Universitatis Turkuensis B 343. Turku: Turun yliopisto.
- Leinonen, Johanna (2012) Invisible Immigrants, Visible Expats? Americans in Finnish Discourses on Immigration and Internationalization. *Nordic Journal of Migration Research* 2: 3, 78-88.
- Loftsdóttir, Kristin & Jensen, Lars (toim.) (2012) *Whiteness and Postcolonialism in the Nordic Region*. Farnham: Ashgate.

- Murji, Karim & Solomos, John (toim.) (2005) *Racialization*. Oxford: Oxford University Press.
- Näre, Lena (2012) Hoivatyön glokaaleilla markkinoilla. Filippiiniläisten sairaanhoitajien rekrytointi Suomeen jälkikolonialistisena käytäntönä. *Sosiologia* 49: 3, 206-221.
- Näre, Lena & Nordberg, Camilla (2015) Neoliberal Postcolonialism in the Media: Constructing Filipino Nurse Subjectivities in Finland. *European Journal of Cultural Studies*. E-print ahead press DOI: 10.1177/1367549415585557.
- Oyèwùmí, Oyèrónké (1997) *The Invention of Women. Making an African sense of Western Gender Discourses*. University of Minnesota Press.
- Puuronen, Vesa (2001) *Valkoisen vallan lähettiläät*. Tampere: Vastapaino.
- Puuronen, Vesa (2011) *Suomalainen rasismi*. Helsinki: Gaudeamus.
- Rantonen, Eila (2011) *Vähemmistöt ja monikulttuurisuus kirjallisuudessa*. Tampere: TUP.
- Rastas, Anna (2007) *Rasismi lasten ja nuorten arjessa*. Tampere: TUP/Nuorisotutkimusseura.
- Souto, Anne-Mari (2011) *Arkipäivän rasismi koulussa*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Tolonen, Tarja (toim.) (2008) *Yhteiskuntaluokka ja sukupuoli*. Tampere: Vastapaino.
- Tuori, Salla (2007) Erontekoja. Rodullistetun sukupuolen rakentuminen monikulttuurisessa naispolitiikassa. Teoksessa Kuortti, Joel, Lehtonen, Mikko & Löytty, Olli (toim.) *Kolonialismin jäljet*. Helsinki: Gaudeamus, 156-174.
- Tuori, Salla (2009) *The Politics of Multicultural Encounters*. Åbo: Åbo Akademi Press.
- Tuori, Salla (2011) Euroopan maakuntaistaminen. Yllättävää tietoa ja arkisia kohtaamisia. *Sosiologia* 48: 2, 156-162.
- Urponen, Maija (2010) *Yli kaikkien rajojen? Helsingin olympialaiset ja Armi Kuusela kansainvälisyyden kynnyksellä*. Helsinki: SKS.
- Valovirta, Elina (2010) *Sexual Feelings. Reading, Affectivity and Sexuality in a Selection of Caribbean Women's Writing*. Anglicana Turkuensia 28. Turku: Turun yliopisto.
- Liu, Xin (2015) *Trilling Race. The political economy of racialised visual-aural encounters*. Åbo: Åbo Akademi Press.